

Имперската идея и бъдещето на обединена Европа

Ален дьо Беноа

Геополитика - 02 Юни 2009

Анализирайки политическата история на Европа, можем да отбележим, че именно Старият континент е мястото, където са създадени, развити и лансирани двата основни модела на „политията“: нацията и Империята. Тук ще се опитам, акцентирайки върху втория модел, да очертая различията между тях.

За начало обаче, нека си припомним някои дати. Последният император на латинския Запад Ромул Августул е свален през 476. Остава Източната Империя. Междувременно, след разпадането на Западната Империя, се формира ново съзнание за единството на Западна Европа. След 795, папа Лъв III издава булите си вече не от името на константинополския император, а от това на Карл – крал на франките и римски патриций. Пет години по-късно (т.е. през 800), на Рождество Христово, Лъв III лично поставя на главата на Карл Велики императорската корона. Това е първото *renovatio* (т.е. възобновяване) на Империята. Така, в пълно съответствие с теорията за прехода на империята (*translatio imperii*), според която възродената, в лицето на Карл Велики, империя е продължение на Римската, завършва и пророчеството на Данаил, че четвъртата, т.е. Римската империя, наследила империите на Вавилон, Персия и Александър Македонски, ще бъде последната, след която ще дойде краят на света.

Възраждането на Западната Империя

Renovatio на Империята представлява разрыв с идеята на Августин Блажени за радикалната противоположност между *civitas terrena* и *civitas Dei*, от която пък произтича тезата за християнската империя като чиста химера. Лъв III реализира нова стратегия, чиято същност е, че в християнската империя императорът е защитник на Божия град. Получавайки короната си от папата, императорът поема задачата да възпроизведе вечния духовен, във временния светски, ред. Както е известно, тази спорна формулировка, превръщаща императора в субект на духовното управление, поставяйки го в същото време начело на светската йерархия, става причина за прословутия спор за инвеститурите (чиито връх е схватката между папа Григорий VII и император Хенрих IV).

Вердюнският договор (843) узаконява разделянето на Империята на франките между тримата внуци на Карл Велики – Лотар I, Людовик Немски и Карл Плешивия, а по-късно за император бива коронован саксонският крал Хенрих I. Така Империята става чисто германска. След разпадането на държавата на Каролингите, тя отново е възстановена от германския крал Отон I. Формирана в центъра на Европа от наследниците на Отон и представителите на Франконската (салическата) династия, тя се превръща най-могъщата политическа сила, чак до средата на XIII век, когато официално е преобразувана в *Sacrum Romanum Imperium* (Свещена Римска Империя). След 1422 към това име се добавя „на германската нация“.

Впрочем, едва ли е необходимо (освен в най-общи линии) да излагам историята на Свещената Римска германска Империя. Ще напомня само, че през цялата си история тя представлява своеобразен синтез на три основни елемента: античния, християнския и германския.

С настъпването на Ренесанса и появата на първите национални държави, идеята за Империята започва да губи силата си. Разбира се, победата, удържана от имперските сили над армията на Франсоа I, през 1525, край Павия, на пръв поглед обръща нещата. Това събитие, което навремето се възприема като „изключително велико”, възражда гибелинските настроения в Италия. Но, след смъртта на Карл V, синът му Филип не получава императорската корона и Империята отново бива сведена до едно по-скоро местно равнище. От Вестфалския мир (1648) нататък, тя все по-малко се разглежда в своето истинско достойнство и все повече – просто като конфедерация на териториални държави. Този процес на упадък продължава още век и половина, преди (на 6 април 1806) Наполеон да завърши Революцията, разрушавайки онова, което е останало от Империята. Австрийският владетел Франц II се отказва от титлата си римско-германски император и така идва краят на Свещената Империя.

Какво е Империята?

На пръв поглед, отчитайки често противоречащите си употреби на думата „империя”, не е никак лесно да се формулира достатъчно ясна концепция за това понятие. В Големия енциклопедичен речник на Емил Литре (1801-1881) дефиницията му звучи като тафталогия: според него, империята е „държава, управлявана от император”. Това очевидно е неточно. Налага се да напомним, че Империята, също както градът или нацията, е форма на политическо обединение, а не форма на управление, каквито са монархията и републиката например. Което означава, че Империята a priori е съвместима с различни форми на управление. Така, член първи на Веймарската конституция включва постановката, че „германският Райх е република”. През 1973 г., Конституционният съд в Карлсруе потвърждава без всякакво колебание, че включително и днес „германският Райх си остава субект на международното право”.

Без съмнение, най-добрият начин да се изясни същността на понятието за Империя си остава сравняването му с понятието за нация или национална държава (etat-nation), като резултат от процеса на формиране на националното самоопределение и националната принадлежност, пример за което (до известна степен) е развитието на Френското кралство.

В съвременния политически смисъл, нацията е явление, характерно за новото време. Не споделям тезата на учени като Колет Бийон или Бернар Гене, според които раждането на нацията следва да се търси далеч назад във времето. Според мен, тя се базира на откровен анахронизъм: смесването на „кралското” и „националното”, формирането на националността и националното чувство и формирането на самата нация. Така зараждането на чувството за съпричастност към неограничените от родните простори пространства в епохата на войните срещу Планагенетите във Франция (и укрепването му по време на Стогодишната война), следва да се отнесе именно към формирането на националното самоопределение и принадлежност. Не бива да се забравя обаче, че през Средните векове, понятието „нация” (от natio – т.е. раждане) има изключително етнически, а не политически, смисъл: в Сорбоната наричат нации, различните групи

студенти, говорещи на един и същи език. Що се отнася да понятието „отечество” (patrie), то се появява във Франция едва по времето на хуманистите от XVI век (Доле, Ронсар, Дю Беле) и първоначално е свързано със средновековното обозначаване на местността или „края” (pays, pais). Патриотизмът (ако използваме тази дума не просто за да обозначим привързаността към родната земя) се възплачва във верността към сеньора или личната преданост към краля. Самото название Франция се появява сравнително късно. От времето на Карл III, наречен „Простия”, титлата на френския крал е Rex Francorum, а изразът rex Franciae се появява едва в началото на XIII век, при Филип II Август, след разгрома (в битката при Мюре) на графа на Тулуза от Симон дьо Монфор, пристъпил към анексията на Аквитания и преследване на еретиците-катари.

Идеята за нацията окончателно се формира през XVIII век, особено по времето на Френската революция. Тя е органично свързана с концепцията за суверенитета, изповядвана от противниците на кралския абсолютизъм и обединява онези, според чиито възгледи вече не кралят, а „нацията” трябва да олицетворява политическото единство на държавата. Тоест, „нацията” се възприема като такава абстрактна общност, в която народът може да установява и осъществява правата си, а индивидите се превръщат в граждани. Така излиза, че нацията е, преди всичко, суверенния народ, който, в най-добрия случай, делегира на краля изпълнителната власт да прилага закона, произхождащ от общата воля. На второ място, тя е населението, подчинено на една и съща държава, обитаващо една и съща територия и признаващо принадлежността си към една и съща политическа общност. И, накрая, тя е самата тази политическа общност (което, впрочем, обяснява и защо контрареволуционната традиция, доколкото се самоопределя като монархическа или аристократична, се въздържа да възхвалява нацията). Член трети на Декларацията за правата на човека и гражданина от 1789 провъзгласява, че „принципът на суверенитета същностно и изцяло се съдържа в нацията”. Неслучайно Бертран дьо Жувенал стига до извода, че: „след всичко случило се е ясно, че Революцията, както изглежда, целеше създаването на култ към нацията”.

Това кратко отклонение беше необходимо за да се осъзнае по-ясно, че когато противопоставям „Империята” и „нацията”, имам предвид съвременния смисъл на понятието за нация, а не този на Стария режим, който я предшества и в определен смисъл подготвя условията за появата и.

Империя и нация

Кое е фундаменталното различие между Империята и нацията? Преди всичко това, че Империята изначално не представлява територия, а принцип, т.е. идея. Политическият и порядък, на практика, не се определя от никакви материални фактори, нито от размерите на географската и територия, а от духовната или политико-правна идея. Погрешно е да се смята, че Империята се различава от националната държава по своите размери, т.е. че тя просто е „по-голяма от останалите нации”. Разбира се, по дефиниция, Империята покрива по-голяма територия, но същността и не е в това. Тя е, че императорската власт се основава на

факта, че императорът олицетворява нещо далеч надхвърлящо простата мощ. В качеството си на dominus mundi, той е суверен на князете и царете, т.е. може да се каже, че управлява суверените (но не и техните земи) и могъществото му надхвърля рамките на

общността, която управлява. Както отбелязва Юлиус Евола, „Империята не бива да се бърка с което и да било от кралствата или нациите, влизащи в нея, защото тя е нещо качествено различно, което по принцип ги предшества и стои над всички тях”.

В същото време, Евола напомня, че „древното римско понятие *imperium*, освен че означава свръхестествена териториална хегемония, включва и моралното и духовно върховенство – т.нар. *auctoritas*”. Впрочем, по време на Средновековието съществува достатъчно ясно разграничение между *auctoritas* и обикновената публична политическа сила, въплътена в правните способности за нейната реализация – *potestas*. В средновековната империя (включително в Свещената Римска Империя), това двуединство сякаш преодолява разнородния характер на чистата власт, като имперска функция, и властта на императора, като суверен на един или друг народ. Карл Велики например, от една страна, е император, а от друга – крал на лангобардите и франките. Затова и верността към императора не означава подчинение на конкретен народ или страна. В Австро-Унгарската империя, верността към династията на Хабсбургите представлява и „фундаментална връзка между народите, които живеят в нея, заменяйки патриотизма” (Жан Беранже), т.е. тя доминира над връзките, имащи национален или конфесионален характер.

Този духовен характер на имперския принцип е в основата на прословутия спор за инвеститурите, който в продължение на дълги столетия сблъсква привържениците на папата и на императора. Лишено от първоначалното си чисто военно съдържание, създаването на Империята веднага изпълва средновековния германски свят с теологически смисъл, породен от изкривеното християнско тълкуване на римската идея за *imperium*. Виждайки себе си като изпълнители на вселенската свещена историческа мисия, императорите я тълкуват така: в качеството си на „свещена” институция (*Sacrum imperium*), Империята представлява автономна, по отношение на папството, духовна мощ. Именно в това е и основата на спора между гвелфи и гибелини.

Отхвърляйки претенциите на папата, привържениците на императора (гибелините) настояват за възстановяване на съществуващото още през Античността разделение между *imperium* и *sacerdotium*, като приемат двете сфери за еднакво важни, доколкото и двете са създадени от Бога. Това тълкуване следва римската концепция за взаимоотношенията между носителите на политическата власт и *pontifex maximus*, всеки от които стои над другия в областта, за която отговаря. Тоест, гледната точка на гибелините по никакъв начин не предполага подчиняването на духовната власт на императорската, а (на фона на изключителните претенции на Църквата) настоява за равен духовен статут на императорската власт. Така, за Фридрих II Хохенщауфен, императорът е посредникът, чрез който в света се разпространява Божествената справедливост. Това *renovation*, което превръща императора в същностен източник на правото и му признава статут на „живия закон на Земята” (*lex animi in terris*), съдържа в себе си и същността на искането на гибелините: Империята да бъде призната за равнопоставена на папството, т.е. да се признае нейната сакрална природа и характер. В този смисъл, както подчертава Евола, противопоставянето между гвелфи и гибелини „не е само политическо, както ни учи късогледата историография: то отразява антагонизма на двете *dignitates*, провъзгласяващи (както едното, така и другото) принадлежността си към духовното равнище. В своя най-дълбок аспект, гибелинското движение, се придържа към тезата, че чрез земния си живот, разбиран като дисциплина, битка и съзнателно служене, индивидът може да работи

за постигането на една свръхестествена цел – действайки под знака на Империята, в съответствие с нейния характер на „свръхестествена” институция”.

Отгук и упадъкът на Империята започва да се тълкува като упадък най-вече на нейното основополагащо начало и, съответно, като свеждането и към чисто териториално образувание. Когато Свещената Римска Империя на германците се оказва свързана само с принадлежащите и територии, както в Италия, така и в Германия, тя просто престава да отговаря на своето призвание. Тук е мястото да отбележа, че тази идея присъства още при Данте, за когото императорът не е нито германски, нито италиански, а „римски” в духовния смисъл, т.е. наследник на Цезър и Август. Империята (в истинския и смисъл) не може да се трансформира във „велика нация (или държава)” без това да и причини изключително сериозен ущърб, по простата причина, че в съответствие с основополагащия и принцип нито една нация не е в състояние да поеме и осъществи подобна висша функция и, дори когато се възвисява, не може да надхвърли рамките на собствените си граждански и (като цяло) частни интереси. „В своя истински смисъл – заключава Евола – империята не може да съществува без духовното си измерение. Ако то липсва, това ще бъде едно удържано със сила обединение – т.е. империализъм, елементарна и лишена от „душа” свръхструктура”.

Нацията, напротив, произтича от претенциите на кралствата да обвържат прерогативите на своя суверенитет не с принципа, а с територията. Това започва от разделянето на Каролингската империя, съгласно Вердюнския договор. Именно в този момент, Франция и Германия, вече разделени формално, се разделят и в своите исторически съдби. Германия запазва имперската традиция, докато кралството на франките (*regnum Francorum*), откъсвайки се от германския свят, бавно започва (по пътя на все по-големите отстъпки от страна на монархията) да се трансформира в съвременна нация. Основните етапи в угасването на каролингската династия през X век са: 911 – в Германия, 987 – във Франция. Първият крал, избран през 987, е Хуго Капет, за който вече със сигурност може да се твърди, че не е говорел стария език на франките. Той е суверен, несвързан с имперската традиция - неслучайно в своята „Божествена комедия” Данте слага в устата му следните думи: „Аз посадах онзи гробищен корен, който с израслото от него дърво засенчи цялата християнска земя”.

Империята и националната държава

През XIII и XIV век, Френското кралство, най-вече с усилията на Филип II Август (битката при Бувине, през 1214) и Филип Красивия (битката при Аняни, през 1303) се гради именно като противовес на Империята. През 1204, папа Инокентий III обявява, че „в публичната си инвеститура, френският крал не признава никаква временна власт, която да стои над неговата собствена”.

Паралелно с използването на т.нар. „троянска легенда”, с пълни сили върви работата по легитимирането на противопоставянето срещу Империята на принципа на суверенитета на националните кралства и правото им да не се съобразяват с интереси, различни от техните собствени. В това отношение, както много точно отбелязва Карл Шмит, особено важна роля играе школата на легистите (т.е. познавачите на римското право). Именно, тя, в средата на XIII век, формулира доктрината, според която „кралят на Франция, който не признава, в своята временна власт, никой над себе си, вече не се подчинява на империята

и следва да се смята за *princeps in regno suo*”. През XIV-XV век, тази доктрина е развита от Пиер Дюбоа и Гийом дьо Ногаре.

Провъзгласявайки се за „император в собственото си кралство (*rex imperator in regno suo*), кралят противопоставя териториалния си суверенитет на духовното върховенство на Империята и своята чисто временна власт на имперската духовна власт. Паралелно с това, легистите пристъпват към централизация и ограничаване на местните свободи и феодалните права на аристокрацията. Тоест, те формират един, по-същество, буржоазен правов ред, при който рационално обоснованият и признат за всеобща норма закон се поставя в служба единствено на държавната мощ. Правото се трансформира в конкретни закони, кодифицирани от държавата. През XVI век кралската формулировка за „императора в своето кралство” вече пряко се асоциира с новата концепция за суверенитета, разработена от Жан Боден. Франция, както констатира Боден, е първата държава в света, създала еманципиран от средновековния модел обществен ред.

Това, което се случва по-нататък, е известно. Във Франция прогресивно се налага национален режим, под двойния знак на централизиращият абсолютизъм и възхода на буржоазните класи. Основната роля в този процес принадлежи на държавата: когато Людовик XIV казва „Държавата, това съм аз”, има предвид, че не съществува нищо по-висше от въплътената в собственото му личност държава. Именно държавата поражда нацията във Франция, която, на свой ред, ражда френския народ, докато през Новото време, в държавите с имперска традиция, народът създава нацията, а тя, на свой ред – държавата. Тези два процеса на историческо строителство са свършено противоположни. Както често се казва, историята на Франция е постоянна борба срещу Империята – светската политика на френската монархия винаги е насочена към раздробяването на германското и италианското пространство. След 1792, френската република преследва същите цели: борба против Австрийския императорски дом и завоюването на Рейн. Но противоположността между духовния принцип и териториалната власт не се изчерпва с това. Налице е съществена разлика между това, как Империята създава политическото единство и как това се прави от нацията.

Единството на Империята не е механично, а сложносъставно, органично, обхващащо съвкупността на държавите. В самия начин на въплъщаване на своя принцип, Империята постига единството си именно на тази основа. Ако нацията поражда, или си поставя задачата да формира собствена култура, Империята обхваща различни култури. Ако нацията търси пътя за сближаване между народа и държавата, империята обединява различни народи и общият и закон е автономия и уважение към различията. На най-високо ниво, Империята се разглежда като обединител (но не потисник) на цялото разнообразие от култури, етноси и народи, което включва. Тя изгражда цялото така, че то се оказва по-здраво от отделните, съставляващи го части. Империята, се опира повече на самите народи, отколкото на държавата, тя се стреми към обединяването им в общност на съдбата, без да я свежда до идентичността. Това е класическият образ *universitas*, противоположен на *societas* на унитарното и централизирано национално кралство.

Имперският принцип е призван да примири единството и множествеността, универсалното и частното. Мьолер ван ден Брук представя Империята като единство на противоположностите, т.е. като сила, която взаимно ги удържа. На свой ред, Юлиус Евола дефинира Империята като „сврѝхнационална организация, чието единство не позволява на

всичко онова, което тя обединява, да се разпадне до нивото на етническата и културна множественост”. Според него, имперският принцип позволява „трансформирането на множеството от различни етнически и културни елементи във висш принцип, предшестваш техните, произлизащи единствено от чувствената реалност, различия”. Тоест, става дума не за унищожаването на различията, а за тяхната интеграция.

В епохата на апогея на Империята, Рим първоначално лансира идеята (принципа), позволяващ обединяването на различни народи, без това да налага смяната на изповядваната от тях религия или унищожаването на самобитността им. Принципът *imperium*, който се проявява още в републиканския Рим, отразява волята за налагането на ред и космическа хармония (които вечно са застрашени) на земята. Римската империя признава, освен своите, и другите богове (познати и непознати), това се отнася и до политическия ред. Империята признава чуждите култове и правни норми. Всеки народ е свободен да се организира, съобразно традиционната си правна концепция. Римското *ius* засяга само отношенията между индивидите, принадлежащи към различни народи, или отношенията между градовете. Тоест, можеш да си римски гражданин (*civis romanus sum*), без да губиш националността си.

Това различие, което на практика е чуждо на духа на националната държава, се възражда в германската Свещена Римска империя. Като наднационално образувание, средновековният Райх има фундаментално плуралистичен характер. Той съхранява частния живот и частното право на хората. Ако използваме съвременния език, става дума за „федерализъм”, позволяващ да се уважават правата на малцинствата. Нека напомня, че в Австро-Унгарската империя (като оставим настрана факта, че тя функционира достатъчно ефективно в продължение на дълги столетия) мнозинството от населението (60%) са представители на различни малцинства – италианци, румънци, евреи, сърби, украинци, германци, поляци, чехи, хървати, унгарци. Жан Беранже, който е изследвал нейната история, отбелязва, че „Хабсбургите винаги са били безразлични към концепцията за националната държава”, до степен, че империята, създадена от Австрийския Дом, съзнателно се отказва от създаването на „австрийска нация”, формирала се едва през XX век.

Що се отнася до националното кралство, то, напротив, винаги следва непреодолимата тенденция към централизация и хомогенизация. Още от самото начало, заемането на определено пространство от националната държава винаги се съпътства от делимитация на територията, върху която се осъществява хомогенният и политически суверенитет. Първоначално тази еднородност се постига чрез правото, т.е. териториалното единство се постига с помощта на унифицираните правни норми. В тази връзка, вече споменах по-горе за ролята на легистите. Светската борба на монархията против феодалната власт (особено по времето на Людовик XI), унищожаването на аквитанската цивилизация, утвърдението по времето на Ришельо принцип на централизацията – всичко тези действия имат един и същи смисъл.

В тази връзка, XIV и XV век се характеризират с наистина фундаментален поврат. Именно по онова време, когато държавата излиза победител от борбата с феодалната аристокрация и утвърждава съюза си с буржоазията, може наистина да се говори и за появата на централизиран правов ред. Паралелно с това, в икономическата сфера, всичко способства за „националното пробуждане”, отговарящо на стремежа на държавата да максимизира, с

помощта на монетизацията на обмена (непазарния, този между общините, както и глобите), данъчните си постъпления.

„Националната държава – посочва Пиер Ранвалон – е начин за обединяване и артикулиране на глобалното пространство. По същия начин, пазарът е, преди всичко, средство за въвеждане на ред и структуриране на социалното пространство, и едва на второ място – механизъм за децентрализирано регулиране на икономическата дейност, чрез системата от данъци и такси. От тази гледна точка, националната държава е процес на социализация на индивидите в пространството. Това е възможно само в атомизираните общества, в които индивидът се разглежда като самостоятелна единица. В пространството, където обществото се разгръща като глобално социално битие, не са възможни (както социологически, така и икономически) нито националната държава, нито пазарът”.

Няма съмнение, че монархическият абсолютизъм подготвя почвата за националните буржоазни революции. Революцията става неизбежна още след като Людовик XIV сломява и последната съпротива на благородническото съсловие, а буржоазията, на свой ред, съумява да си извоюва автономия. Няма съмнение и, че Революцията, в много отношения, просто поставя акцента върху появилите се още при предишния режим възможности. Именно това констатира и Токвил, когато пише, че: „Френската революция, по същество, само разви всичко онова, което съществуваше и преди нея. Французите вече имаха най-силно централизираната власт в света и Революцията само направи тази власт по-успешна, по-силна и по-смела”.

Както при монархията, така и при Републиката, логиката на националната държава, на практика, води до ликвидирането на всички прегради между централната власт и индивидите. Тя се стреми към унитарна интеграция на последните, т.е. подчиняването им на едни и същи закони, ограничаване и ерозиране на малцинствените общности, говорещи на собствения си език и съхраняващи своята култура и обичайно право. Властта на държавата се осъществява над индивидуалните субекти, ето защо тя непрекъснато руши или ограничава прерогативите на всички видове опосредствена социализация: семейните кланове, селските общини, братствата, цеховете и т.н. Забраната на корпорациите от 1791 (законът на Льо Шапелие) има своя прецедент в забраната, наложена през 1539 от крал Франсоа I „на всички цехове и занаятчийски общности в цялото кралство” – едно решение, превърнало калфите в длъжници. След революцията тези тенденции само се усилват. Разделянето на територията на, повече или по-малко, равни по площ департаменти, борбата срещу „провинциалния дух”, потискането на регионализма, регионалните езици и местните наречия, въвеждането на единна система от мерки и теглилки – всичко това води до унификация. Повтаряйки познатата дефиниция на Фердинанд Тьонисес, можем да кажем, че съвременната нация възниква върху основите на едно общество, което на свой ред е възникнало от руините на старите общности.

Тази индивидуалистична съставляваща на националните държави има фундаментален характер. Империята изисква подкрепа за общностите; нацията, следвайки собствената си логика, признава само индивидите. В Империята, поданството може да бъде и опосредствано от различни междинни структури, докато принадлежността към нацията е само пряка, т.е. без всякакво отношение към местните образователни или други структури.

По своята същност, монархическата централизация е юридическа и политическа, тя отразява единствено държавното строителство. На свой ред, революционната централизация, съпровождаща възникването на съвременната нация, отива още по-далеч. Тя директно „продуцира нацията”, пораждайки непознати преди това социални учреждения. Така държавата се превръща в „производител на социалното”, който при това е монополист: върху развалините на унищожените „посреднически” структури тя установява общества на равни, в гражданско отношение, граждани. Жан Бешлер отбелязва, че „нацията приема посредническите структури за маловажни по отношение на гражданството и се стреми да ги направи вторични и подчинени”. До същата констатация стига и Луи Дюмон, според когото: „Нацията, в точния съвременен смисъл на това понятие, както и национализмът – като нещо различно от обикновения патриотизъм – исторически произтичат от индивидуализма, като ценност. В точния си смисъл, нацията е тип глобално общество, съответстващ на господството на индивидуализма, като ценност. Едното и другото не само са паралелни, в исторически план, но и са взаимнозависими, т.е. може да се каже, че нацията е глобална общност, състояща се от хора, които се определят като индивиди”.

На този индивидуализъм, формиращ логиката на националната държава, се противопоставя холизмът на имперската конструкция, в която на индивида не се отнема неговата естествена или културна принадлежност. В Империята, гражданството (поданството) включва различни националности. В националната държава, напротив, тези две понятия са синоними: именно принадлежността към нацията определя и гражданството. Пиер Фужейрола резюмира това така: „При разрива си със средновековните общества, имащи двуполусна (етническа и религиозна) идентичност, съвременните нации се изграждат като затворени общности с единна официална, установена за техните граждани идентичност. Оттук следва и, че нацията, още в самото начало, представлява анти-Империя. В основата на появата на холандската държава е разривът с Хабсбургската империя, в основата на съвременна Англия е разривът с Рим и налагането на национална (англиканска) религия. На свой ред, Франция се формира като национално обединение против Романо-германската империя, а като нация възниква изключително в резултат на борбата си с традиционните сили в цяла Европа.

Нека добавим и, че, в противоположност на нациите, които в продължение на векове се ограждат с все по-непроницаеми граници, Империята не представлява „затворена тоталност”. По самата си природа, нейните граници са подвижни и временни. Впрочем, както е известно, първоначалното значение на думата граница има изключително военен смисъл – като фронтова линия.

Във Франция, по време на управлението на Людовик X, думата „граница” заменя разпространения преди това термин „марка”. Изминават обаче още четири века преди тази дума окончателно да започне да обозначава дилIMITацията на държавните територии, в съвременния и смисъл. Тук е мястото да посоча и, че идеята за „естествената граница”, която понякога се използва от легистите, през XV век, напук на някои твърдения, никога не е определяла външната политика на монархията и съвсем погрешно се приписва на Ришельо или дори на Вобан. Истината е, че едва по време на Революцията френската нация систематично започва да употребява понятието „естествени граници”. Така, жирондистите в Конвента го използват за да фиксират източната граница по левия бряг на

Рейн, както и за да оправдаят политиката на анексии. Пак по времето на Революцията, яacobинската идея, според която границите на държавата следва да съвпадат с езиковите граници, както и с тези на политическата юрисдикция и на нацията, започват да се разпространяват от Франция из цяла Европа. Накрая, именно Конвентът (колкото и да е парадоксално) формулира развитата по-късно от Морас идея за „вътрешните чужденци”, обозначавайки по този начин аристокрацията, в качеството и на защитник на дискредитиралата се стара политическа система – така, Барер, който твърди, че „аристократите въобще нямат отечество”, ги нарича „чужденците сред нас”.

Империята и универсализмът

Макар че е универсална, по принцип и по призвание, Империята, въпреки това, не е универсалистки феномен, в съвременното значение на това понятие. Нейната универсалност не означава претенции тя да се разпростре върху цялата планета. Разширяването на пределите и се свежда по-скоро до справедливото устройство на вътрешното пространство на дадена цивилизация, до федеративното обединение на народите на основата на конкретното политическо устройство, изключвайки перспективата за поглъщането на един от друг народ. Така или иначе, но от тази гледна точка Империята се различава от хипотетичната Световна държава, или от идеята, че съществуват универсално приемливи, винаги и навсякъде, политико-юридически принципи.

Универсализмът (който е пряко свързан с индивидуализма) израства, по-скоро, от същия индивидуалистичен корен на националната държава, като основа на съвременния политически универсализъм. Истината е, че, както сочи и историческият опит, национализмът много често приема формата на един раздут до планетарни размери, етноцентризъм. Тук е мястото да напомня, че френската нация се представя за „най-универсалната измежду всички нации”, като тази универсалност произтича от първоначалния национален модел, предполагащ разпространението на поставените в основата му принципи по целия свят. В епохата, когато Франция се смята за „най-голямата дъщеря на Църквата”, в своята “Gesta Dei per Francois”, монахът Гибер дьо Ножан представя франките като „инструмент на Бога”. След 1792, революционният империализъм намира израз в опитите за налагане на идеята за нацията в цяла Европа. Оттогава насам винаги е имало достатъчно хора, опитващи се да ни убедят, че френската идея за нацията е подчинена на „идеята за човечеството” и тъкмо това я прави, в частност, толкова „толерантна”. Подобна претенция обаче поражда сериозно съмнение, защото тя лесно може да се обърне: ако нацията е подчинена на човечеството, то и човечеството е подчинено на нацията, от което пък се налага изводът, че който е против тази теза, той очевидно е враг на човечеството.

Казаното дотук позволява да разберем, защо названието „Империя” може да се отнася само до такива исторически конструкции, като Римската империя, Византийската империя, Свещената римско-германска империя, или Османската империя. В този смисъл, със сигурност не са империи и държавата на Наполеон, и нацисткия Трети Райх, и британската и френската колониални империи, нито пък съвременните империалистически образувания от американски или съветски тип.

Много е трудно да се нарекат империи образувания, заети изключително с простия процес

на разширяване на собствената си национална територия. Подобни съвременни „велики държави” не са империи, а просто големи нации, стремящи се към разширяване на сегашните си граници с помощта на военни, политически, икономически или други завоевания.

В епохата на Наполеон, „Империята” (термин, с който са започнали да обозначават френската монархия още преди 1789, но влагайки в него единствено смисъла на „държава”) е просто национално-държавно образувание, опитващо да се утвърди в Европа, като велика държава-хегемон. На свой ред, империята на Бисмарк, даваща приоритет на държавата, се стреми просто към създаването на германска нация. Държавно-националният характер на Третия Райх е констатиран още от Александър Кожев, който отбелязва, че нацисткия лозунг Ein Reich, Ein Volk, Ein Führer е просто немския превод (макар и лош) на лозунга на Френската революция за единната и неделима Република. Враждебността на Третия Райх към истинската идея за Империята се проявява, включително и в критиката срещу „посредническите учреждения” и „съсловията”. Известно е също, че в съветската „империя” винаги е доминирал централистският и ограничаващ подход, налагащ унификацията на политико-икономическото пространство и ограничаването на местните културни права. Що се отнася до американския „модел”, целящ превръщането на целия свят в еднородна система на материално потребление и технико-икономически практики, много е трудно да се посочи, каква идея, т.е. какъв наистина духовен принцип, тя е в състояние да провъзгласи.

„Великите държави” ipso facto не са империи. Нещо повече, единствено от името на Империята е възможна адекватната критика на съвременния империализъм, в различните му форми. Именно така разсъждава и Юлиус Евола, подчертавайки, че „Без „обичаите и традиционните форми” нито една нация не може да разчита на успешна и легитимна имперска мисия. Не е възможно да разчиташ само на националните си характеристики и в същото време да претендираш (стъпвайки на тази основа) да доминираш над света и дори над другите светове”. И по-нататък: „Ако „империалистическите” стремежи в съвременната епоха претърпяха крах, а върху руините им останаха освободените от тях народи (което се превърна в източник на всевъзможни бедствия за тях), причината за подобно развитие е най-вече в липсата на каквато и да било наистина духовна, свръхполитическа и свръхестествена стихия и замяната и с насилие (по-мощно, но със същите характеристики като противопоставящата му се сила) и с простото подчиняване на останалите. Ако империята не е сакрална, това не е империя, а раков тумор, атакуващ разнообразните функции на живия организъм”.

Съвременният контекст на имперската идея

За какво обаче могат да ни послужат днес всички тези размишления за същността на Империята? Дали опитите да си я представим или да я „призовем” от миналото не са просто химера? Възможно е. Случайно ли е обаче, че винаги когато някой се опитва да лансира модел, който да преодолее националната държава, се обръща към опита на Римската империя? Случайно ли е, че когато политическата мисъл попада в задънена улица, отново може да я мобилизира именно идеята за Империята (Reichgedanke)? В края на краищата, нима същата тази идея за Империята не стои в основата на сегашните дебати за европейското строителство (т.е. за модела на обединена Европа)?

Наистина ли националната държава е непреодолима. Мнозина смятат така, при това не само в средите на левицата, но и на десницата. Сред последните е и Шарл Морас, според когото нацията е „най-широкото от съществуващите във времето обществени обединения, а също най-здравото и пълноценното”, добавяйки, че „в политическата сфера няма нищо по-широко от понятието за нация”. Между другото, когато започва Втората световна война, един от най-старите му ученици Тиери Мулниер го репликира така: „култът към нацията не е отговор, а бягство, или нещо повече – съмнително обръщане към чисто вътрешни проблеми”. Днес от съществено значение е най-вече това, какво представлява светът, отвъд пределите на националната държава. Това, чиято сфера на действие минава през множество разриви. И чиито отговор е появата на нови социални движения, устойчивият регионализъм и автономизъм, в новите и уж непознати преди форми на общност, които обаче често се оказват подобни на разрушените в миналото форми на опосредствената социализация. На всичкото отгоре, националната държава е подложена на силен натиск „отгоре”. Тя губи сили в резултат от развитието на международната конкуренция, появата на международни и общоевропейски обединения, междуправителствени бюрокрации, научно-технически структури, планетарни медийни корпорации и международни групи за натиск. Паралелно, е все по-очевидна ориентацията на националните икономики „навън”, за сметка на вътрешните пазари, посредством формирането на съвместни предприятия и транснационални компании, борсовите операции и световните микронатрупвания.

В страните от Третия свят, националните държави, които са лишени от какъвто и да било исторически фундамент, все повече се очертават като лошо изпълнено копие на западните. Дългосрочната жизнеспособност на „нациите” от Черна Африка или Близкия изток (без да конкретизирам) става все по-съмнителна с всеки изминал ден. Както е известно, тези държави възникват върху произволно очертани от колониалните държави територии, което е направено без всякакво съобразяване с местните исторически, религиозни и културни реалности. Разрушаването на Османската империя, също както и на Австро-Унгария, осъществено в резултат на Севърския и Версайския договори, имат катастрофални последици, които се усещат до днес, за което говорят войните в Залива и сътресенията в Централна и Югоизточна Европа.

На фона на всичко това, няма как да не се обърнем към идеята за Империята, като алтернативен модел на националната държава. В това отношение са налице редица ясни знаци. Сред тях е обединението на Германия, нарастващият интерес към модела на Австро-Унгария и възраждането на старото понятие за *Mitteleuropa*. Връщането към имперския модел е обективна необходимост. По-горе вече цитирах Александър Кожев. Много интересен е написаният от него още през 1945, но публикуван едва петдесет години по-късно текст, в който той призовава към създаването на „латинска империя”, посочвайки, че идеята за Империята е алтернатива, от една страна, на националната държава, а от друга – на абстрактния универсализъм. „Либерализмът – подчертава Кожев – не е в състояние да си представи никаква политическа цялост, отвъд нацията. В същото време, интернационализмът също бърка, като не вижда никаква жизнеспособна общност, освен човечеството, като цяло. Затова не ни остава нищо друго, освен да преоткрием междинната политическа реалност на империите, като съюзи и котел за претопяване на съвместимите една с друга нации, т.е. като една съвсем съвременна политическа реалност”.

Европа се стреми към политическо единство. Но това политическо единство не може да се изгради по националистическия якобински модел, без това да унищожи богатството и разнообразието на отделните и елементи. Още по-малко може да го постигне икономическият наднационализъм, за който мечтаят брюкселските технократи. Европа не може да бъде изградена по друг начин, освен по федерален модел, базиращ се на обща идея, общ проект, общ принцип, т.е. в крайна сметка, по имперски модел.

Този модел ще позволи разрешаването на проблемите на регионалните култури, националните малцинства и местните автономии, които не могат да получат вярно решение в рамките на националната държава. В същото време, той би позволил да се преосмисли (наред с въпросите, касаещи неконтролируемата имиграция) проблематиката на съотношението между гражданство и националност. Би позволил също да се преодолеят опасностите, свързани с етнолингвистичния иредентизъм, конвулсивния национализъм и якобинстващия расизъм. В крайна сметка, този модел би гарантирал (благодарение на решаващата роля, която отрежда на определянето на автономията) достатъчно пространство за механизмите на пряката демокрация.

Днес много се говори за новия световен ред. Вероятно, такъв нов ред действително е необходим. Само че по кой модел следва да се изгражда? Дали по този на планетарния потребител, човека-машина, или съобразявайки се с организационното разнообразие на живите народи? Дали планетата ще бъде унифицирана с помощта на такива съмнителни инструменти, като транснационалния капитал и империализма от американски тип? Или, хората все пак ще преоткрият себе си в своите вярвания, традиции, начини на живот, т.е. в своите уникални за всеки отделен случай пътища на винаги необходимата съпротива срещу унификацията.

Безусловно, днешна Европа продължава да е блокирана и трудно можем да различим дори началото на пътя към възможното обновяване на имперската идея. Но тази идея съществува и трябва просто да открие съвременната си форма. Навремето Юлиус Евола отбелязва, че: „не общата територия, не общият език, дори не общата кръв формират Отечеството, а обединението около общата идея”. Което доста напомня за девиза на френския пълководец от времето на Стогодишната война Луи д’Естутвил, според когото: „където са честта и верността, там е и Отечеството”. Идеята на нацията е, че само своето е достойно за възхищение. Идеята на Империята пък е, че само достойното е свое.

** Авторът е известен философ и геополитик, член на Френската академия. Смята се за идеолог на „новата десница” в Европа*